

Ks. STANISŁAW PIECH (Kraków)

DRUGA WIOSNA WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO (1880—1939)

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego od schyłku XIX stulecia do wybuchu II wojny światowej przeżywał drugi po czterech wiekach okres swojej świetności. Był znowu znaczącym ośrodkiem myśli teologicznej, który wnosił duży wkład do skarbcza nauki europejskiej. Była to jakby druga wiosna starego fakultetu. Znany ze swych osiągnięć naukowych promieniował wiedzą i przyciągał młodzież z całego kraju, a nawet z zagranicy. Ze względu na skąpe ramy czasowe wykładu ograniczono się jedynie do zarysowania dróg rozwoju Wydziału oraz jego najważniejszych osiągnięć naukowych i organizacyjno-dydaktycznych na przestrzeni omawianego okresu.

STARANIA O ORGANIZACJĘ FAKULTETU

Po trzecim rozbiórze Polski Wydział Teologiczny wraz z całym Uniwersytetem Jagiellońskim przeżywał bardzo ciężki okres swoich dziejów. Nadszedł czas „walki i to walki beznadziejnej z wrogiem o przeważających siłach, u której końca zdawała się czyhać nieuchronna klęska”¹. Szczególnie trudne warunki wytworzyły się po włączeniu Rzeczypospolitej Krakowskiej do zaboru austriackiego w 1846 r. Wszechnica Jagiellońska przeżywała okres intensywnej germanizacji. Na wydziałach świeckich wprowadzono język niemiecki. Uniknął tego losu

* Artykuł jest poszerzoną wersją odczytu, wygłoszonego 11 stycznia 1994 roku w katedrze wawelskiej w 597. rocznicę erygowania Wydziału Teologicznego Krakowskiego Uniwersytetu. W przypisach zastosowano następujące skróty:

- AAN — Archiwum Akt Nowych w Warszawie
- AAS — Acta Apostolicae Sedis
- AKM — Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie
- AUJ — Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego
- PSB — Polski słownik biograficzny
- STV — Studia Theologica Varsaviensia

¹ T. G l e m m a, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1795—1847*, Kraków 1949, s. 203.

Wydział Teologiczny, ponieważ wykładano tam po łacinie, z wyjątkiem teologii pastoralnej, która zatrzymała język polski.

Wydział został jednak szczególnie ciężko dotknięty przez zawieszenie w 1847 r. prawa nadawania stopnia doktora teologii. Władze austriackie zastanawiały się nawet nad zniesieniem Wydziału, ponieważ diecezjalne Seminarium Duchowne miało własne studium teologiczne, a klerycy nie korzystali z wykładów uniwersyteckich. Wydział posiadał wówczas tylko cztery katedry, do których ograniczył go Statut organizacyjny narzucony Uniwersytetowi w 1833 r. Były to katedry: Pisma św. i języków orientalnych; historii kościelnej i patrystyki; teologii dogmatycznej i moralnej oraz teologii pastoralnej z homiletyką i katechetyką. Filozofii uczyli się studenci na Wydziale Filozoficznym. Prawa kanonicznego zaś słuchali na Wydziale Prawa².

W 1850 r. Wydział Teologiczny zwrócił się do Ministerstwa Wyznań i Oświaty (WiO) z obszernym memoriałem w sprawie pomnożenia liczby katedr ze wspomnianych czterech do siedmiu przez podział katedry Pisma św. na katedry studium biblijnego Starego i Nowego Testamentu, wyodrębnienie teologii moralnej z katedry dogmatyki oraz utworzenie katedry historii Kościoła polskiego³.

W latach 1850—1851 Wydział zabiegał o uczęszczanie kleryków na wykłady uniwersyteckie. W odpowiedzi na te starania Ministerstwo WiO reskryptem z 15 września 1852 r. poleciło Wydziałowi ukonstytuowanie się w „korporację zakładu naukowego diecezjalnego” przy równoczesnym zachowaniu pensji i stanowiska profesorów Uniwersytetu⁴. Wydział wszedł wtedy w ścisły związek z diecezją krakowską. Kadra profesorska w liczbie czterech osób została pomnożona o wykładowców ze Zgromadzenia Księża Misjonarzy prowadzących seminarium diecezjalne na Stradomiu. Podjęcie z rokiem 1852/53 przez tamtejszych alumnów studiów na Wydziale nie spowodowało jednak powiększenia liczby słuchaczy. Diecezja krakowska ograniczona do obszaru dawnego Wolnego Miasta Krakowa była tylko wikariatem apostolskim. Seminarium jego było instytucją szczytkową, liczącą kilkunastu, a niekiedy zaledwie kil-

² *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego od r. 1864 do r. 1887*, Kraków 1887, s. 4—6, 30, 46; T. Glemma, jw., s. 156; S. Dobrzański, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1849—1890*, „*Studia Theologica Varsoviensia*” 10:1972 nr 2 s. 70—73; K. Mrozowska, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1795—1850* [w:] M. Chamcówna, K. Mrozowska, *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1765—1850*, t. 2 cz. 1, Kraków 1965, s. 192, 210, 231.

³ AUJ S II 798: Wydział Teologiczny do Ministerstwa Wyznań i Oświaty (WiO), Kraków 25 I 1850; WT II 27 (odpis).

⁴ AUJ WT II 27: Komisja Gubernialna do Wydziału Teologicznego, Kraków 29 IX 1852.

ku kleryków. Na Wydział obok seminarzystów uczęszczało jeszcze kilku zakonników z krakowskich klasztorów i wyjątkowo któryś z księży diecezjalnych zatrudnionych w duszpasterstwie. Dla diecezji galicyjskich fakultet bez możliwości doktoryzowania się był nieatrakcyjny. Wydział zwrócił się do Ministerstwa w 1852 r. z prośbą o odzyskanie prawa promowania doktorów, niestety bez rezultatu. Natomiast w 1856 r. podzielono katedrę Pisma św. na dwie katedry: zwyczajną — studium biblijnego Starego Testamentu i nadzwyczajną — studium biblijnego Nowego Testamentu⁵.

Po uzyskaniu przez Galicję autonomii Wydział nasilił batalię o swoje prawa. W 1896 r. zwrócił się z petycjami do Namiestnictwa i Ministerstwa WiO w sprawie pomnożenia liczby katedr; przywrócenia prawa promocji doktorskich; zrównania profesorów teologii w poborach z ich świeckimi kolegami, ponieważ dotychczas otrzymywali płacę znacznie niższą od nich i nie mieli prawa do emerytury. Prośbę Wydziału poparł bp Antoni Gałęcki, wikariusz apostolski w Krakowie. Władze odpowiedziały jednak, że postulaty Wydziału będą uwzględnione, gdy zostanie załatwiona sprawa ostatecznego uregulowania diecezji krakowskiej⁶. Przygotowywano bowiem dla niej nowe, znacznie poszerzone granice i likwidację długoletniego wakansu. Dopiero po przeprowadzeniu tej restauracji zamierzano przystąpić do reorganizacji Wydziału. W warunkach przeciągającej się regulacji diecezji Senat Akademicki i Wydział Teologiczny nadal wspólnie domagały się odpowiedniego urzędzenia tego fakultetu. Ministerstwo ciągle jednak odpowiadało, że stanie się to możliwe dopiero po unormowaniu stosunków diecezjalnych.

W czerwcu 1879 r. Kraków otrzymał swego biskupa diecezjalnego, którym został ks. Albin Dunajewski. Po restauracji diecezji Wydział w tym samym jeszcze roku wniósł petycję, już nie bezpośrednio do Ministerstwa Wyznań i Oświaty, ale do Izby Deputowanych Rady Państwa o reorganizację fakultetu. W memoriale tym domagał się pomnożenia liczby katedr o zwyczajną profesurę teologii moralnej i ewentualnie nadzwyczajną prawa kościelnego; przywrócenia Wydziałowi pełnych praw akademickich; zrównania płac profesorów z poborami ich kolegów z fakultetów teologicznych w Grazu i we Lwowie oraz prawa do emerytury⁷. Ministerstwo WiO za pośrednictwem Namiestnictwa zwróciło

⁵ S. Dobrzański, *Wydział...*, s. 79—80, 84.

⁶ AUJ S II 798: Namiestnictwo Galicyjskie do Senatowi Akademickiego UJ, Lwów 29 X 1869; J. Chełmecki, *Prawo promowania na doktorów teologii przysługujące Wydziałowi Teologicznemu w Uniwersytecie Krakowskim*, „Czas” 22: 1869 nr 275 s. 1 (1 XII 1869).

⁷ AKM, Wydział Teologiczny 1820—1889: Namiestnictwo do Ordynariatu Biskupiego w Krakowie, Lwów 12 XII 1879.

się do Ordynariatu Biskupiego w Krakowie o opinię w tej sprawie. Bp Dunajewski w obszernym piśmie do Namiestnictwa z dnia 19 grudnia 1879 r. poparł starania Wydziału, który po reorganizacji diecezji krakowskiej miał być głównym ośrodkiem kształcenia młodego pokolenia jej kapłanów.

REFORMA WYDZIAŁU

Starania o reorganizację fakultetu doprowadziły wreszcie do długo oczekiwanej jego reformy, w której uwzględniono prawie wszystkie postulaty profesorów krakowskich. W 1880 r. znacznie poszerzono obszar biskupstwa krakowskiego przez przyłączenie kilku dekanatów wydzielonych z diecezji tarnowskiej⁸. Po przeprowadzeniu restauracji diecezji krakowskiej i zakreśleniu jej nowych granic zniknęły przeszkody, od których rząd uzależniał reorganizację Wydziału. Nadszedł czas jego reformy, upragnionej, od lat już obiecywanej, lecz ciągle odraczanej.

Dekretem z dnia 15 sierpnia 1880 r. cesarz Franciszek Józef dokonał oczekiwanej reorganizacji Wydziału. Utworzono dwie nowe katedry: zwyczajną teologii moralnej i nadzwyczajną prawa kościelnego. Przywrócono Wydziałowi prawo nadawania stopni doktorskich. Przyznano profesorom pensję równą płacy ich świeckich kolegów (1800 złr rocznie zamiast dotychczasowych 1400 złr) oraz dodatek aktywalny (480 złr rocznie) wzrastający co pięć lat, a także prawo do emerytury⁹.

Reforma miała dla Wydziału znaczenie przełomowe. Po odzyskaniu pełnych praw akademickich zaczął on szybko dopędzać inne wydziały UJ, które już około 1870 r. wyraźnie podźwignęły swój poziom naukowy. Znaczne poszerzenie obszaru diecezji krakowskiej powodowało zwiększenie liczby studentów. W roku akademickim 1886/87 studiowało teologię 99 słuchaczy, co stanowiło 8,5% ogółu młodzieży uniwersyteckiej¹⁰. Lata 1880—1890 były okresem szybkiego odradzania się starożytnego Wydziału. W dziele tym wielce zasłużył się bł. Józef Sebastian Pelczar, rektor Uniwersytetu (1882/83) i trzykrotny dziekan (1881/82,

⁸ S. Dobrzański, *Restauracja diecezji krakowskiej w latach osiemdziesiątych XIX wieku* [w:] *Studia z Historii Kościoła w Polsce*, t. 3, Warszawa 1977, s. 85—102; B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (966—1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 21:1970 s. 337—338, 350—351.

⁹ AUJ S II 798: Ministerstwo WiO do Wydziału Teologicznego UJ, Wiedeń 20 VIII 1880; *Die österreichischen Universitäts Gesetze*, herausgegeben von L. Beck von Mannagetta und C. von Kelle, Wien 1906, nr 9; *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego 1864—1887*, s. 47.

¹⁰ AUJ S II 575: Kwestionariusze statystyczne.

1884/85, 1890/91), późniejszy biskup przemyski obrz. łac., dzięki swoim zdolnościom organizacyjnym i umiejętnościom pozyskiwania nowych talentów naukowych¹¹. Wyrazem samodzielności i siły teologów krakowskich były ważne pionierskie osiągnięcia naukowo-organizacyjne, znacznie wyprzedzające pozostałe fakultety teologiczne monarchii austriackiej. Na Wydziale krakowskim powstały pierwsze w cesarstwie katedry: filozofii chrześcijańskiej (1882)¹² i chrześcijańskich nauk społecznych (1910)¹³. Pierwsze były również, wprowadzone w 1888 r., dwa seminaria naukowe: filozoficzno-scholastyczne i historii Kościoła¹⁴. Troska o doborowy zespół profesorski doprowadziła do tego, że już w ostatnich latach XIX stulecia Wydział znowu stał się ważnym i znaczącym ośrodkiem polskiej myśli teologicznej o dużej dynamice rozwoju. Do końca okresu galicyjskiego przeprowadzono 12 habilitacji i wypromowano 30 doktorów¹⁵. Liczba słuchaczy w roku akad. 1913/14 wynosiła 112 osób (3,6% ogółu młodzieży uniwersyteckiej). Byli wśród nich także studenci z pozostałych zaborów¹⁶.

REWINDYKACJA PRAW KANONIKÓW AKADEMICKICH

Przeprowadzenie oczekiwanej od dawna reformy Wydziału i odzyskiwanie utraconego znaczenia na Uniwersytecie i w życiu diecezji zachęciło profesorów teologii do starań o rewindykację praw kanoników akademickich w kapitule katedry wawelskiej. Senat akademicki UJ miał bowiem prawo prezenty profesorów Wydziału Teologicznego na cztery kanonie gremialne. Patronat ten wywodzący się z przywilejów nadanych Akademii Krakowskiej w XV wieku przez biskupów Piotra Wysza i Wojciecha Jastrzębca był wprawdzie zachowywany, ale kanoni-

¹¹ J. S. Pelczar, *Autobiografia*, oprac. J. Bar, „Prawo Kanoniczne” 9: 1966 nr 1—2 s. 287.

¹² AUJ WT II 67: Ministerstwo WiO do Dziekanatu Wydziału Teologicznego UJ, Wiedeń 20 VII 1882; *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego 1891/92*, s. 13.

¹³ AUJ WT II 70: Ministerstwo WiO do Dziekanatu Wydziału Teologicznego UJ, Wiedeń 17 IX 1910.

¹⁴ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Ministerstwo WiO 15u: *Provisorisches Statut für das philosophisch-scholastische Seminar an der theolog. Fakultät der K. K. Universität zu Krakau*; AUJ WT II 73: Statuty Seminarium historii Kościoła na c.k. Uniwersytecie w Krakowie.

¹⁵ S. Piech, *Doktorzy promowani na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1880—1939*, „*Analecta Cracoviensia*” 21—22: 1989/90 s. 451, 468—472; tenże, *Docenci Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, tamże 25:1993 s. 343—351.

¹⁶ AUJ S II 576: Kwestionariusze statystyczne.

cy koalicji uniwersyteckiej, zwani potocznie akademickimi, nie posiadali w omawianym okresie żadnych praw i obowiązków w kapitule. Poprzestawali jedynie na tytule i stroju kanonickim. Stało się to na mocy dyspensy od obowiązków kapitulnych, udzielonej kanonikom akademickim przez Kongregację Konsystorialną w 1859 r. na skutek ich prośby o supresję kanonii, które utraciły swoje uposażenie. Kanonicy uniwersyteccy instalowani po 1859 r. (Feliks Sosnowski, prepozyt kolegiaty św. Anny; Józef Wilczek, prepozyt kolegiaty św. Floriana i Jan Drożdziejewicz, proboszcz parafii św. Mikołaja), obciążeni obowiązkami duszpasterskimi i wykładami na Wydziale nie pilnowali przynależnych im praw i powinności w kapitule. Postępowanie to wytworzyło z czasem wśród kanoników mianowanych przez biskupa przekonanie, że kanonicy akademicy są tylko honorowymi. Nie mają więc prawa celebrowania w katedrze, brania udziału w sesjach kapituły, uczestniczenia w dystrybucjach i mieszkań w domach kapituły¹⁷. W 1881 r. kanonie patronatu uniwersyteckiego zajmowali księża: J. Drożdziejewicz, Józef Pelczar i Stanisław Spis. Czwarta kanonia tej prezenty wakowała. Kanonicy akademicy Pelczar i Spis dnia 4 listopada 1881 r. wnieśli do kapituły podanie podpisane przez wszystkich profesorów Wydziału, w którym zrzekli się wspomnianej dyspensy i domagali się przyznania im wszystkich praw i obowiązków posiadanych przez kanoników z nominacji biskupiej. Nadobowiązkowo ponad wymagania statutów kapitulnych zadeklarowali wolę głoszenia kazań w katedrze w święta I klasy. Kapituła jednak odrzuciła żądania profesorów i równocześnie odwołała się do bpa Dunajewskiego, który jednak nie chciał rozstrzygać sporu i obiecał przedstawić go Stolicy Apostolskiej. W tych warunkach księża Pelczar i Spis wnieśli 7 grudnia 1881 r. petycję do Kongregacji Soboru o przyznanie im w kapitule wszystkich praw, jakie mają kanonicy z nominacji biskupiej. Kongregacja poleciła jednej i drugiej stronie udowodnić swoje racje na podstawie dokumentów. Proces trwał dwa lata i odbił się głośnym echem w środowisku uniwersyteckim i kościelnym Krakowa. Kuria Rzymska wyrokiem z 1 grudnia 1883 r. przyznała pełne prawa kanonikom patronatu uniwersyteckiego¹⁸. Zwycięstwo to wydatnie wzmocniło z trudem odbudowywaną po reformie pozycję społeczno-kościelną Wydziału.

¹⁷ S. Spis, *Uwagi o kanonikach akademickich kapituły krakowskiej*, Kraków 1913, s. 10—11, 19—20; T. Glemma, jw., s. 62—67.

¹⁸ Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej, *Acta Actorum Illustrissimi Capituli Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis*, t. 34 (1875—1898) p. 200, 202—208, 219—220, 268—271; J. Pelczar, jw., s. 292; S. Spis, jw., s. 5, 17—23.

WŚRÓD WYDZIAŁÓW TEOLOGICZNYCH ODRODZONEJ POLSKI

W odrodzonym państwie polskim obok istniejących już fakultetów teologicznych w Krakowie i we Lwowie utworzono takie same wydziały w nowo powstałych uniwersytetach w Warszawie, Lublinie i w Wilnie. Z uniwersytetów państwowych jedynie Uniwersytet Poznański nie posiadał takiego fakultetu. Wydziały teologiczne w Warszawie i Lublinie były dostępne jedynie dla księży, absolwentów seminariów duchownych. Miały one na celu rozszerzenie i pogłębienie odbytych wcześniej studiów. Warunkiem zaś przyjęcia na wydziały teologiczne w Krakowie, Lwowie i Wilnie było posiadanie gimnazjalnego świadectwa dojrzałości. Studenci tych fakultetów byli równocześnie alumunami biskupich, a niekiedy także zakonnych seminariów duchownych. Po ukończeniu studiów otrzymywali absolutorium i przyjmowali święcenia kapłańskie. Zdolniejsi mogli osiągnąć stopnie akademickie¹⁹.

Fakultet krakowski powiększył się o nowe katedry. W 1919 r. oddzielono teologię fundamentalną od filozofii chrześcijańskiej, tworząc dla nich odrębne katedry²⁰. W 1920 r. powstały dwie nowe katedry: historii Kościoła w Polsce²¹ i historii sztuki kościelnej²².

W następnych latach fakultety teologiczne uniwersytetów państwowych, zwłaszcza na Kresach, zostały zaniepokojone podejmowanymi dwukrotnie przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (WRiOP), próbami ich łączenia, ze względów oszczędnościowych. W 1924 r. Ministerstwo wystąpiło z propozycją zniesienia „niektórych” z nich i utworzenia w stolicy jednej akademii teologicznej. Pomysł ten spotkał się ze stanowczym sprzeciwem profesorów i upadł²³. W 1926 r. Minister WRiOP, Antoni Sujkowski, zaproponował połączenie fakultetów teologicznych w Wilnie i Krakowie na drodze wcielenia Wydziału Wileńskiego do Wydziału Teologicznego UJ. Projekt ten motywowany

¹⁹ A. Petrani, *Szkolnictwo teologiczne w Polsce* [w:] *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, pod red. M. Rechowicza, t. 1 Lublin 1969, s. 308—309.

²⁰ AAN MWRiOP 4359: Ministerstwo WRiOP do ks. K. Michalskiego, Warszawa 27 VI 1919.

²¹ AUJ S II 619: Ministerstwo WRiOP do Namiestnictwa, Warszawa 5 II 1921, kopia.

²² AUJ WT II 71: Dziekan Wydziału Teologicznego UJ do Ministerstwa WRiOP, Kraków 31 V 1920.

²³ B. Żongolłowicz, *Wydział Teologiczny USB w okresie 1919—1929* [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 2, Wilno 1929, s. 226; P. Stach, *Wydział Teologiczny w latach 1918—1933* [w:] *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1918—1933*, Lwów 1934 s. 50—53.

małą liczbą studentów fakultetu wileńskiego i względami oszczędnościowymi „przy znacznym nawet powiększeniu doboru katedr Wydziału krakowskiego” miał być zrealizowany już z początkiem roku akad. 1926/27²⁴. Jakie stanowisko wobec tej sprawy zajęli profesorowie krakowscy? Rada Wydziału Teologicznego UJ w odpowiedzi na pismo Ministra uznała konieczność istnienia rozwijającego się Wydziału Teologicznego w Wilnie i oświadczyła, że ewentualne jego skasowanie uważa za wielką krzywdę dla działalności Kościoła na Kresach Wschodnich²⁵. Wkrótce tekę ministra WRiOP objął Kazimierz Bartel, który uchylił projekt zniesienia fakultetu wileńskiego²⁶.

Uniwersytet Jagielloński, podobnie jak inne uczelnie, boleśnie doświadczył likwidacji wielu katedr na różnych jego fakultetach. Wydział Teologiczny dotkliwie odczuł zniesienie ważnych dla misji ewangelizacyjnej Kościoła katedr: chrześcijańskich nauk społecznych (1926)²⁷ i historii sztuki kościelnej (1934). Zastąpiono je wykładami zleconymi. Ze względu na politykę oszczędnościową rządu niezmiernie trudno było uzyskać nową katedrę, mimo że domagało się tego dobro nauki. Trudności te nie zdołały jednak zahamować dynamiki rozwoju fakultetu. W 1933 r. utworzono drugą katedrę filozofii chrześcijańskiej²⁸. W następnym zaś roku powstała katedra historii dogmatów i patrologii²⁹.

W 1939 r. Wydział krakowski posiadał 12 katedr, co stawiało go wśród uniwersytetów państwowych na drugim miejscu po wydziale warszawskim, liczącym ich 13. Wydział lwowski i wileński miały po 11 katedr każdy. Wydział Teologiczny UJ posiadał wówczas następujące katedry: Pisma św. Starego Testamentu i języków wschodnich, Pisma św. Nowego Testamentu, teologii fundamentalnej, teologii dogmatycznej, teologii moralnej, teologii pastoralnej, historii dogmatów i patrologii, prawa kanonicznego, dwie katedry filozofii chrześcijańskiej, katedrę historii Kościoła powszechnego i katedrę historii Kościoła w Polsce³⁰.

²⁴ AUJ WT II 27: Ministerstwo WRiOP do Rady Wydziału Teologicznego UJ, Warszawa 7 IX 1926.

²⁵ Tamże: Dziekan Wydziału Teologicznego UJ do Ministerstwa WRiOP, Kraków 11 X 1926; W. Bartel, *Naukowy mecenat Adama Stefana Sapiehy* [w:] *Księga sapieżyńska*, pod red. J. Wolnego, t. 1, Kraków 1982, s. 223.

²⁶ AUJ WT II 27: Ministerstwo WRiOP do Rady Wydziału Teologicznego USB, Warszawa 16 XI 1926 (odpis).

²⁷ AUJ WT II 70: Senat Akademicki UJ do Dziekanatu Wydziału Teologicznego, 4 III 1926.

²⁸ AUJ S II 619: Dziekan Wydziału Teologicznego UJ do Ministerstwa WRiOP, Kraków 20 X 1933; *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego 1933/34*, s. 48.

²⁹ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa WRiOP” 17:1934 poz. 120.

³⁰ AAN MWriOP 230: Katedry na wydziałach teologicznych, 6 III 1939.

KS. JANA FIJAŁKA KONCEPCJA PRZEKSZTAŁCENIA WYDZIAŁU

Od zarania niepodległości podjęto w UJ prace nad reorganizacją uniwersytetów polskich. Ks. Jan Fijałek na posiedzeniu Komisji Reorganizacyjnej 17 lutego 1919 r. wystąpił z zaskakującą propozycją, aby Wydział Teologiczny UJ służył wyłącznie specjalizacji księży po ukończonych już czteroletnich studiach filozoficzno-teologicznych w seminariach duchownych. W przeciwnym razie — jego zdaniem — Wydział Teologiczny nie mógłby i nie powinien być częścią składową Uniwersytetu.

Wniosek ten został postawiony bez uprzedniego porozumienia się z profesorami Wydziału Teologicznego, którzy złożyli stanowczy protest przeciw temu wystąpieniu. Postulat ten stawiał bowiem słuchaczy teologii w „stan wyjątkowy, krzywdzący ich i niesprawiedliwy” w porównaniu ze słuchaczami pozostałych wydziałów, którym do przyjęcia na uniwersytet wystarczało ukończenie szkoły średniej, podczas gdy od nich wymagano by wykazania się absolutorium seminarium duchownego. Wniosek ten zagrażał istnieniu Wydziału na UJ. „Liczba bowiem słuchaczy teologii — argumentowali profesorowie — byłaby wtedy tak znikomo małą, że studium teologii musiałoby być siłą rzeczy na Uniwersytecie zniesione”³¹. Komisja Reorganizacyjna uznała, że Wydział Teologiczny powinien pozostać w UJ z tymi samym prawami i obowiązkami jak inne fakultety³².

Nie powiodła się próba przekształcenia struktury Wydziału krakowskiego na podobieństwo warszawskiego i lubelskiego. Niedaleka przyszłość ukazała, jak bardzo szkodliwa dla dalszego rozwoju Wydziału byłaby realizacja tego wniosku.

PRZEDŁUŻENIE STUDIÓW

Szczególną rolę w reorganizacji studiów teologicznych odegrał bp Adam Stefan Sapieha. Uzgodniony z nim *Projekt reorganizacji studiów teologicznych* Uniwersytet dnia 26 lipca 1919 r. przesłał do Ministerstwa WRiOP. Najważniejszym w nim postulatem było wprowadzenie pięcioletniego okresu studiów w miejsce dotychczasowego cztero-

³¹ AUJ WT II 17: Protokół z zebrania Rady Wydziału Teologicznego UJ, 21 II 1919.

³² AUJ D VII-29: T. Glemma, Materiały do życiorysu ks. J. Fijałka; Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rkps 5087: Luźne notatki ks. J. Fijałka.

letniego³³. Warto wspomnieć, że kursu pięcioletniego domagał się Wydział Teologiczny UJ już w 1889 r. w memoriale o reformie studiów teologicznych przygotowanym przez ówczesnego dziekana ks. Stefana Pawlickiego CR na życzenie bpa A. Dunajewskiego³⁴. Postulat ten uzasadniano wówczas rozwojem nauk teologicznych i przeładowaniem programu zbyt dużą liczbą wykładów, nie pozostawiającą wiele czasu na samodzielne studium. Te same powody po odzyskaniu niepodległości kierowały zarówno bpem Sapiehą, jak i profesorami Wydziału. Ministerstwo jednak nie spieszyło się z zatwierdzeniem tego projektu. Rada Wydziału wszakże „pod naciskiem Ordynariatu i w uznaniu potrzeby niezbędnej” wprowadziła z rokiem akad. 1919/20 pięcioletnie studia teologiczne³⁵.

W 1931 r. papież Pius XI ogłosił konstytucję apostolską *Deus scientiarum Dominus* o uniwersytetach i wydziałach studiów kościelnych w celu podniesienia i ujednoczenia szkolnictwa teologicznego w całym Kościele³⁶. Konstytucja zmusiła fakultety teologiczne uniwersytetów w Krakowie, Lwowie i Wilnie do opracowania wspólnego jednolitego statutu w oparciu o reformę rzymską i obowiązujące w Polsce ustawodawstwo o szkołach akademickich. Sprawę uzgodnienia tego statutu Kongregacja Seminariów i Studiów Uniwersyteckich powierzyła abpowi A. Sapieże, metropolicie krakowskiemu. Przystosowanie się do zaleceń konstytucji i realizacja jej wymogów, wiążąca się głównie z tworzeniem nowych katedr lub wprowadzaniem nowych wykładów zleconych, napotykały na trudności ze względu na politykę oszczędnościową rządu³⁷.

Rozporządzenia wykonawcze Kongregacji Seminariów i Studiów Uniwersyteckich do konstytucji apostolskiej „*Deus scientiarum Dominus*” domagały się wprowadzenia sześciolletnich studiów filozoficzno-teologicznych. Pierwsze dwa lata miały obejmować studium filozofii

³³ AUJ WT II 27: Bp A. Sapieha do Dziekanatu Wydziału Teologicznego UJ, Kraków 5 II 1919; AKMK, TS 17: Projekt reorganizacji studiów teologicznych; W. Bartel, *Naukowy mecenat...*, s. 218—222.

³⁴ AKM Wydział Teologiczny 1820—1889: Memoriał Fakultetu Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego o reformie studiów teologicznych, Kraków 14 III 1889.

³⁵ AUJ WT II 28: Dziekan Wydziału Teologicznego UJ do Ministerstwa WRiOP, Kraków 14 I 1922.

³⁶ AAS 23: 1931 p. 241—262; P. Stach, *Najnowsza reforma wyższych studiów kościelnych*, „Gazeta Kościelna” 38:1931 s. 467—469, 480—482, 493—496, 505—508.

³⁷ P. Stach, *Wydział...*, s. 76—80; W. Bartel, *Naukowy mecenat...*, s. 224—226.

chrześcijańskiej, a cztery następne teologię³⁸. Na Wydziale krakowskim do tego wymogu dostosowano się na razie w ten sposób, że drugi rok studiów był równocześnie drugim dwuletniego kursu filozofii i pierwszym czteroletniego kursu teologii. Studia nadal trwały pięć lat³⁹. Prace bowiem nad przygotowaniem programu sześcioletnich studiów filozoficzno-teologicznych posuwały się bardzo powoli. Profesorowie nie byli przekonani, że „rozciąganie studium na lata daje mądrzejszych i lepiej do dzisiejszych wymagań życiowych przygotowanych kapłanów”. Nie bez znaczenia dla tej postawy był odczuwany niedostatek powołań kapłańskich. Podnoszono także kwestię kosztów wykształcenia⁴⁰. Wypada nadmienić, że w myśl *Kodeksu prawa kanonicznego* (kan. 1365) sześć lat trwały już studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wileńskiego i w większości seminariów duchownych⁴¹.

Rada Wydziału przynaglana przez metropolitę, który otrzymał upomnienie z Rzymu, opracowała program tych studiów. Uchwalony w dniu 3 czerwca 1938 r. został wprowadzony od początku roku akad. 1938/39⁴². Realizację tego programu przerwała wojna.

OŚRODEK NAUKOWY METROPOLII KRAKOWSKIEJ

Metropolia krakowska była jedną z pięciu łacińskich prowincji kościelnych, na które został podzielony cały kraj na mocy konkordatu zawartego przez Stolicę Apostolską z Rzeczypospolitą Polską dnia 10 lutego 1925 r. Formalnej erekcji metropolii krakowskiej dokonał papież Pius XI bullą *Vixdum Poloniae unitas* z 28 października tego roku. W granicach nowej metropolii znalazły się obok arcybiskupstwa krakowskiego diecezja tarnowska, kielecka oraz nowo utworzone: częstochowska i śląska (katowicka)⁴³.

³⁸ AAS 23:1931 p. 269.

³⁹ AUJ WT II 31: *Relatio triennalis* (1932/33—1934/35, 1935/36—1937/38) dla Kongregacji Seminariów i Studiów Uniwersyteckich; WT II 28; Protokół Konferencji Księży Dziekanów Wydziałów Teologicznych w Polsce, odbytej we Lwowie dnia 4 lutego 1939 r.

⁴⁰ AUJ WT II 28: Notatka z wypowiedzi ks. W. Wichra na Konferencji Księży Dziekanów Wydziałów Teologicznych w Polsce, Lwów 4 II 1939.

⁴¹ A. Gerstmann, *Studia i wychowanie kleru w nowym kodeksie prawa kościelnego z uwzględnieniem naszych stosunków*, „Przegląd Teologiczny” 3:1922 s. 64—65; A. Petrani, *iw.*, s. 309.

⁴² AUJ WT II 28: Dziekan Wydziału Teologicznego UJ do Ministerstwa Oświaty, Kraków 27 IX 1946.

⁴³ AAS 17:1925 p. 273—284, 521—526; J. Wiślicki, *Konkordat. Studium prawne*, Lublin 1926, s. 148—151, 172—181.

Biskupi: częstochowski Teodor Kubina i śląski August Hlond, późniejszy prymas, jako organizatorzy życia kościelnego znaleźli się u progu swojej działalności w bardzo trudnych warunkach ze względu na istniejące na terenie powierzonych im diecezji specyficzne układy stosunków społeczno-gospodarczych i narodowościowych.

Palącym problemem stało się powiększenie liczby należycie wychowanego i wykształconego duchowieństwa. Diecezje częstochowska i śląska nie posiadały własnych seminariów duchownych. Nie dysponowały też odpowiednio przygotowaną kadrą nauczającą.

W obrębie metropolii znajdował się wszakże Uniwersytet Jagielloński ze swoim Wydziałem Teologicznym. Swoisty klimat naukowo-kulturalny tej najstarszej w Polsce uczelni, wybitne osobowości w zespole nauczającym Wydziału Teologicznego, stwarzały szczególnie korzystne warunki do głębokiego i wszechstronnego wykształcenia duchowieństwa. Z tego względu biskupi Hlond i Kubina zdecydowali się w 1926 r. na kształcenie swoich kleryków w Krakowie, gdzie obydwaj planowali lokalizację swoich seminariów ⁴⁴.

Inicjatywa biskupów częstochowskiego i katowickiego umieszczenia swoich seminariów diecezjalnych w Krakowie i kształcenia kleryków na Wydziale znalazła gorącego orędownika w osobie metropolity krakowskiego, który uznał „zamiar ten za bardzo korzystny dla naszej Akademii”. Zarysowała się bowiem myśl utworzenia w Krakowie silnego ośrodka studiów teologicznych. Abp Sapieha pisał dnia 10 maja 1926 r. do profesorów Wydziału: „Jestem przekonany, że uczęszczanie alumnów seminarium górnośląskiego i częstochowskiego razem z naszymi alumnami na wspólne wykłady podniesie w wielkiej mierze żywotność i intensywność pracy naszej młodzieży, wyrobi szlachetne współzawodnictwo, postawi nasz Fakultet na pierwszym miejscu w Polsce” ⁴⁵.

Projekt ten spotkał się także ze zrozumieniem władz uniwersyteckich. „Zespolenie takiej młodzieży duchownej z trzech diecezji na Wszechnicy Jagiellońskiej — stwierdzał rektor Uniwersytetu Michał Rostworowski — oddziała nie tylko pod względem naukowym dodatnio na wspomnianą młodzież, ale przyczyni się niechybnie do ściślejszego jej zespolenia także i pod względem narodowym” ⁴⁶.

W Uniwersytecie Jagiellońskim powstał prężny ośrodek teologiczny o dużym potencjale naukowym, promieniujący na całą Polskę, a tak-

⁴⁴ W. Bartel, *Przyczynek do dziejów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego jako ośrodka naukowego metropolii krakowskiej za czasów II Rzeczypospolitej (1918—1939)*, „*Analecta Cracoviensia*” 3:1971 s. 424—425.

⁴⁵ AUJ WT II 27: Abp A. Sapieha do Wydziału Teologicznego UJ, Kraków 10 V 1926.

⁴⁶ *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego 1924/25 i 1925/26*, s. 44.

że poza jej granice. Liczba słuchaczy Wydziału wahała się pomiędzy 217 w roku akad. 1926/27, a 397 w roku 1933/34. Był to największy fakultet teologiczny w Polsce. Studenci rekrutowali się przede wszystkim z terenu województw krakowskiego i śląskiego. Wielu pochodziło z kieleckiego i łódzkiego. Wydział przyciągał młodzież także z województw: poznańskiego, pomorskiego, lwowskiego i tarnopolskiego. Studiowali studenci polonijni ze Stanów Zjednoczonych, Niemiec, Rumunii i Czechosłowacji. Można było spotkać na Wydziale również Niemców, Słowaków, Ukraińców, a nawet Francuzów⁴⁷. W 1928 r. Ministerstwo WRiOP ustanowiło stopień magistra teologii. Na Wydziale krakowskim do 1939 r. uzyskało go 225 studentów⁴⁸.

Ogółem w latach 1880—1939 dyplomy doktorskie otrzymało na Wydziale 68 księży, a 27 uzyskało *veniam legendi*. W Polsce odrodzonej nie było ani jednego fakultetu teologicznego, w którym nie uczyliby doktorzy promowani bądź docenci habilitowani we Wszechnicy Jagiellońskiej⁴⁹.

PRZEGLĄD DOROBKU NAUKOWEGO

Kadra nauczycielska Wydziału poświęcała się nie tylko dydaktyce, ale podejmowała także specjalistyczne badania naukowe owocujące niejednokrotnie wybitnymi dziełami.

Na katedrze teologii pasterskiej zaznaczył się ks. Józef Krukowski, autor podręcznika *Teologia pasterska katolicka dla użytku duchownych seminariów i pasterzów dusz* (Lwów 1874; wyd. 4: Kraków 1894). Kompendium to było u schyłku XIX stulecia najbardziej rozpowszechnionym podręcznikiem pastoralnym. Następca ks. Krukowskiego, bł. Józef Sebastian Pelczar, napisał pierwszy w języku polskim podręcznik *Medycyna pasterska, czyli wiadomości potrzebne kapłanowi z zakresu higieny, fizjologii i patologii z dodaniem niektórych kwestii teologicznych* (Lwów 1900; wyd. 3: Lwów 1908). Szczególnie zaś zasłużył się na polu teologii życia wewnętrznego. Przez przeszło pół wieku jego praca: *Ży-*

⁴⁷ AUJ S II 577, 578; WT II 270: Kwestionariusze i wykazy statystyczne; *Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej*, t. 1 (1920/21) — 8 (1930); *Statystyka szkolnictwa 1931/32 — 1937/38*; *Statystyka Polski*, Seria B z. 20, Seria C z. 9, 21, 38, 56, 82, 101.

⁴⁸ „Dziennik Urzędowy Min. WRiOP” 11:1928 poz. 131; AUJ WT II 264—266: Księgi magistrów Wydziału.

⁴⁹ S. Piech, *Doktorzy teologii promowani w Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1880—1939 w służbie Narodu i Kościoła*, „Rocznik Krakowski” 56: 1990 s. 211—216.

cie duchowne, czyli doskonałość chrześcijańska (Przemyśl 1873; wyd. 8: Przemyśl 1924), była podręcznikiem wprowadzającym do zagadnień życia wewnętrznego w seminariach duchownych i nowicjatach zakonnych. Wielokrotnie wznawiane były także jego podręczniki do modlitwy myślanej: *Rozmyślenia o życiu kapłańskim, czyli ascetyka kapłańska* (Kraków 1892—1893; wyd. 4: Kielce 1936) i *Rozmyślenia o życiu zakonnym dla zakonnic* (Kraków 1898; wyd. 3: Nowy Jork 1917). Bł. Józef S. Pelczar, profesor prawa kanonicznego w latach 1877—1882 pozostawił po sobie także, niezwykle przydatne, obszerne dzieło *Prawo małżeńskie katolickie z uwzględnieniem prawa cywilnego obowiązującego w Austrii, w Prusach i w Królestwie Polskim* (Kraków 1882; wyd. 4: Kraków 1898). Był to pierwszy w języku polskim i jedyny w owych czasach podręcznik, a zarazem praktyczny poradnik w zakresie prawa małżeńskiego⁵⁰.

Ks. Tadeusz Gromnicki, następca J. Pelczara na tej katedrze, napisał cenne prace z zakresu historii prawa kościelnego: *Synody prowincjalne oraz czynności niektórych funkcjonariuszów apostolskich w Polsce do roku 1357* (Kraków 1885) i *Świętopietrze w Polsce* (Kraków 1908).

Katedrę filozofii chrześcijańskiej i teologii fundamentalnej w latach 1883—1894 zajmował ks. Stefan Pawlicki CR, światowej miary erudyta. Najważniejszymi jego dziełami pozostały: *Początki chrześcijaństwa* (Kraków 1884), *Żywot i dzieła Ernesta Renana* (Kraków 1896; wyd. 3: Warszawa 1905) oraz *Historia filozofii greckiej od Talesa do śmierci Arystotelesa* (t. 1—2, Kraków 1890—1917). Twórczość naukowa ks. Franciszka Gabryła w dziedzinie filozofii szła w dwóch kierunkach: historycznym i systematycznym. Na tym ostatnim polu znaczącym jego dorobkiem były podręczniki uniwersyteckie: *Logika formalna* (Kraków 1899), *Noetyka* (Kraków 1900), *Metafizyka ogólna czyli nauka o bycie* (Kraków 1903), *Psychologia* (Kraków 1906), *Filozofia przyrody* (Kraków 1910) i *Logika ogólna* (Kraków 1912). Przedstawił w nich prawie całościowo system filozofii neoscholastycznej. Z prac historyczno-filozoficznych na uwagę zasługuje jego *Polska filozofia religijna w wieku XIX* (t. 1—2, Warszawa 1913—1914).

Przełomową rolę w dziejach polskich studiów nad filozofią średniowieczną odegrał ks. Konstanty Michalski CM, profesor filozofii chrześcijańskiej w UJ w latach 1919—1947. Najważniejszymi jego pracami na polu historii filozofii średniowiecznej pozostały: *Les courants philosophiques à Oxford et Paris pendant le XIV siècle*⁵¹, *Wpływ Oxfordu*

⁵⁰ W. Bartel, *Biskup Pelczar jako prawnik*, [w:] *Biskup Pelczar*, pod red. B. Przybyszewskiego i K. Kasperkiewicza, Rzym 1975, s. 39—40.

⁵¹ „Bulletin International de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres”. Classe d'histoire et philosophie. Année 1919, 1920, s. 59—88.

na filozofię Jana z Mirecourt⁵², *Les sources du criticisme et du scepticisme dans la philosophie du XIV-e siècle*⁵³, *Le criticisme et la scepticisme dans la philosophie du XIV-e siècle*⁵⁴, *Les courants critiques et sceptiques dans la philosophie du XIV siècle*⁵⁵, *Odrodzenie nominalizmu w XIV wieku*⁵⁶, *La physique nouvelle et les différents courants philosophiques au XIVe siècle*⁵⁷, *Le problème de la volonté à Oxford et à Paris au XIVe siècle*⁵⁸. Rozprawy mediewistyczne ks. Michalskiego uczyniły z niego jednego z wielkich „autorytetów światowych w rzeczach filozofii średniowiecznej, jednego z paru historyków, którzy zmienili pogląd na koleje myśli europejskiej, pokazali, że zapoznawany dotąd wiek XIV dał początek ideom nowożytnym”⁵⁹.

Badania ks. Jana Salamuchy skupiały się głównie wokół filozofii starożytnej i średniowiecznej, ze szczególnym uwzględnieniem logiki. Najważniejszymi jego pracami pozostały: *Pojęcie dedukcji u Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu* (Warszawa 1930), *Logika zdań u Wilhelma Ockhama*⁶⁰, *Pojawienie się zagadnień antynominalnych na gruncie logiki średniowiecznej*⁶¹ i *Dowód ex motu na istnienie Boga. Analiza logiczna argumentacji św. Tomasza z Akwinu*⁶². Ks. Salamucha był jedynym wśród ówczesnego duchowieństwa polskiego przedstawicielem logiki matematycznej.

Profesorem teologii dogmatycznej w latach 1887—1899 był ks. Marian Ignacy Morawski TJ, jeden z najwybitniejszych neoscholastyków europejskich, głośny filozof, a równocześnie znakomity teolog. Najważniejszymi jego dziełami filozoficznymi pozostały: *Filozofia i jej zadania* (Lwów 1877; wyd. 3: Kraków 1899), *Celowość w naturze* (Kraków 1887; wyd. 6: 1928) oraz *Podstawy etyki i prawa* (Kraków 1891; wyd. 4: 1930). Na łamach redagowanego przez siebie „Przeglądu Powszechnego”, poświęcając wiele miejsca wzajemnej relacji nauki i wiary, stał się twór-

⁵² „Rozprawy Polskiej Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”. Seria II t. 38:1921 nr 1 s. 1—76.

⁵³ *La Pologne au Ve Congrès international des sciences historiques, Bruxelles 1923*, Varsovie 1924, s. 241—268.

⁵⁴ „Bulletin”..., Année 1925 nr 1—10 s. 41—122.

⁵⁵ Tamże, s. 192—242.

⁵⁶ „Kwartalnik Filozoficzny” 4:1926 s. 171—216, 477—496.

⁵⁷ „Bulletin”..., Année 1927 nr 4—6 p. 93—164.

⁵⁸ „Studia Philosophica” 2:1937 p. 233—264.

⁵⁹ W. Tatariewicz, *Filozofia w Uniwersytecie Jagiellońskim od XVII do połowy XX wieku*, [w:] *Studia z dziejów Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, pod red. S. Mikuckiego, Kraków 1967, s. 33—34.

⁶⁰ „Przegląd Filozoficzny” 38:1935 s. 208—239.

⁶¹ Tamże, 40:1937 s. 68—89, 320—343.

⁶² „Collectanea Theologica” 15:1934 s. 53—92.

cą nowego na ziemiach polskich rodzaju piśmiennictwa teologicznego, zwanego literaturą światopoglądową. Największy rozgłos na tym polu przyniosła mu praca *Wieczory nad Lemanem*, która doczekała się 12 wydań w języku polskim i 14 w językach obcych⁶³.

Ks. Maciej Sieniatycki, profesor dogmatyki w latach 1909—1934 napisał dwa ważne podręczniki uniwersyteckie tej dyscypliny: *Zarys dogmatyki katolickiej* (t. 1—4, Kraków 1928—1930; wyd. 2: Kraków 1933—1935) i *Apologetyka czyli dogmatyka fundamentalna* (Kraków 1932). Podręczniki te szybko przyjęły się w wielu seminariach duchownych.

Wysoką pozycję w biblistyce osiągnął ks. Józef Archutowski przez swoje znakomite podręczniki: *Wstęp szczegółowy do ksiąg świętych Starego Testamentu* (Kraków 1927), *O natchnieniu Pisma Świętego* (Kraków 1930) oraz *Historia i krytyka tekstu hebrajskiego Starego Testamentu* (Kraków 1938), które w niczym nie ustępowały tego rodzaju pracom zagranicznym.

Znakomitymi profesorami mogły się poszczycić katedry historii Kościoła. Ks. Władysław Chotkowski napisał fundamentalne dla poznania dziejów Kościoła w zaborze austriackim dzieła: *Historia polityczna dawnych klasztorów panieńskich w Galicji 1773—1848 na podstawie akt Cesarskiej Kancelarii Nadwornej* (Kraków 1905) i *Historia polityczna Kościoła w Galicji za rządów Marii Teresy 1772—1780* (Kraków 1909).

Chlubą Wszechnicy Jagiellońskiej pozostał ks. Jan Fijałek, erudyta na miarę światową, najwybitniejszy historyk Kościoła polskiego. Ze szczególną predylekcją badał dzieje Akademii Krakowskiej w średniowieczu. Do najważniejszych jego prac na tym polu należą: *Studia do dziejów Uniwersytetu Krakowskiego i jego Wydziału Teologicznego w XV wieku* (Kraków 1899), a szczególnie *Mistrz Jakub z Paradyża i Uniwersytet Krakowski w okresie soboru bazylejskiego* (t. 1—2, Kraków 1900). Studia nad dziejami nauki polskiej XIV—XV stulecia uwieńczył rozprawą *Dominus Bartolus de Saxoferrato eiusque permagna in Polonos auctoritas* (Cracoviae 1911). Położył duże zasługi na polu edycji źródeł historycznych. Prace wydawnicze ks. Fijałka odznaczały się niezwykłą precyzją i ciągle stanowią niedościgły wzór.

Słynny ze swego talentu krasomówczego był abp Michał Godlewski, wydawca źródeł do dziejów Kościoła katolickiego w imperium rosyjskim. Ks. Tadeusz Glemma zasłużył się przede wszystkim w badaniach nad historią Kościoła na Pomorzu⁶⁴.

⁶³ B. Natoński, *Morawski Marian Ignacy* [w:] PSB, t. 21 s. 737—738.

⁶⁴ H. Wyczawski, *Ostatni profesorowie historii Kościoła na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego*, STV 12:1974 nr 1 s. 122—154.

Na katedrze historii sztuki kościelnej zaznaczył się ks. Tadeusz Kruszyński, akcentujący ideowo-duszpasterski charakter sztuki sakralnej. Był wybitnym znawcą zabytkowego tkactwa polskiego i obcego. W jego dorobku naukowym najcenniejszą była praca: *Jerzy Pencz z Norymbergi jako twórca malowideł tryptyku w kaplicy Zygmuntowskiej* („Biuletyn Historii Sztuki” 2:1933 s. 179—216).

Niejednokrotnie pionierskie były prace ks. Władysława Wichra z zakresu historii teologii moralnej, sięgające do dorobku dawnych moralistów polskich: *Ks. Szymon Stanisław Makowski — moralista polski z XVII w.* (Kielce 1926), *Mikołaj z Mościsk — teolog, moralista i pisarz ascetyczny z początku XVII w.* (Lwów 1928) oraz *O. Marcina Śmigleckiego SJ „Traktat o lichwie i procentach” w świetle współczesnej i późniejszej nauki teologów* (Lwów 1936).

Wyrazem uznania osiągnięć naukowych profesorów Wydziału Teologicznego UJ było przyjęcie wielu z nich (W. Chotkowski, J. Fijałek, T. Glemma, M. Godlewski, K. Michalski i S. Pawlicki) w poczet członków Akademii Umiejętności, a od 1919 r. Polskiej Akademii Umiejętności (PAU), skupiającej elitę intelektualną narodu⁶⁵.

Zarysowana panorama dorobku naukowego zespołu nauczającego Wydziału nie uwzględnia wszystkich jego prac. Ze względu bowiem na ściśle określone ramy czasowe wykładu ograniczono się głównie do nazwisk najgłośniejszych, kierując się równocześnie członkostwem w PAU.

Wydział Teologiczny UJ od swojej reorganizacji w 1880 r. do II wojny światowej przeżywał w swoim rozwoju jakby drugą wiosnę, porównywalną ze złotym dla fakultetu, jak i całej Akademii, XV wiekiem. Wniósł znaczny wkład w rozwój filozofii i teologii. Zasłużył się wielce polskiej nauce i kulturze religijnej Narodu.

DIE ZWEITE BLÜTEZEIT DER THEOLOGISCHEN FAKULTÄT DER JAGIELLONEN-UNIVERSITÄT (1880—1939)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Theologische Fakultät der Jagiellonen-Universität erlebte seit Ende des 19. Jahrhunderts bis zum Jahre 1939 ihre zweite Blütezeit. Durch die bahnbrechenden Ergebnisse der wissenschaftlichen und organisatorischen Arbeit der Krakauer Theologen wurde die Theologische Fakultät zu einer der bedeutendsten in Österreich. An der Jagiellonen-Universität endstanden damals die ersten Lehr-

⁶⁵ E. Nieciowa, *Członkowie Akademii Umiejętności oraz Polskiej Akademii Umiejętności 1872—1952*, Wrocław—Kraków 1973, s. 51, 59, 61—62, 94, 102—103.

stühle für Christliche Philosophie (1882) und für Christliche Soziallehre (1910). Es wurden auch Seminare für scholastische Philosophie und Kirchengeschichte eingeführt (1888).

Im unabhängigen Polen wurden wieder neue Lehrstühle errichtet: Fundamentalthologie (1919), Kirchengeschichte in Polen (1920), Geschichte der kirchlichen Kunst (1920), der zweite Lehrstuhl für Christliche Philosophie (1933) und der Lehrstuhl für Geschichte der Dogmen und für Patrologie (1934). Der neugegründeten Krakauer Metropole (1925) wurden, außer dem Erzbischof um Krakau, die Diözesen Kielce und Tarnów, dann auch die neuen Diözesen in Kattowitz und Tschenstochau eingegliedert. Die neuen Diözesen eröffneten in Krakau ihre Priesterseminare. Die Kleriker dieser Priesterseminare studierten an der Theologischen Fakultät der Krakauer Universität. Diese Fakultät war damals die größte Fakultät in Polen. Im Studienjahr 1933/34 zählte sie 397 Studenten.

In den Jahren 1918—1939 haben alle Theologischen Fakultäten promovierte Doktoren und sogar habilitierte Dozenten eingestellt, die Absolventen der hiesigen Fakultät waren. Unter den Professoren der Universität gab es auch besondere Persönlichkeiten: der sel. Józef Sebastian Pelczar, danach Bischof der lateinischen Diözese in Przemyśl, Autor vieler wissenschaftlichen Arbeiten; die Philosophen Stefan Pawlicki CR, Marian Morawski SJ, Konstanty Michalski CM; die Historiker Władysław Chotkowski und Jan Nepomucen Fijałek; der Bibelkenner Józef Archutowski. Die Blütezeit kann man leicht mit dem 15. Jahrhundert vergleichen. Die Theologische Fakultät wurde wieder zum Zentrum der theologischen Wissenschaft, die ihren Beitrag in der europäischen Wissenschaft geleistet hatte.